

2. Жывёльны свет : Тэматычны слоўнік. Мінск : Беларуская навука, 1999 [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу : <http://www.slounik.org/160306.html>. Дата доступу : 08.02.2019.

3. Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2 т. / С. А. Токарев (гл. ред.) [и др.]. М. : НИ «Большая Российская энциклопедия», 1997. Т. 2 : К–Я. 719 с.

4. Жаба земляная. Образ жизни и среда обитания земляной жабы [Электронный ресурс]. Рэжым доступу : <https://givotniymir.ru/zhaba-zemlyanaya-obraz-zhizni-i-sreda-obitaniya-zemlyanoj-zhaby>. Дата доступу : 03.10.2018.

5. Зуёнак С. Земнаводныя. Паўзуны. Успамін пра забыты палёт. Нарысы. Мінск : Мастацкая літаратура. 2009. 63 с.

6. Рапуха шэрая, ці Звычайная / Пікулік М. М. (рэд.) / Земнаводныя. Паўзуны: Энцыклапедычны даведнік (Жывёльны свет Беларусі). Мінск, 1996. 240 с. [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу : <http://www.slounik.org/amfibii>. Дата доступу : 08.02.2019.

7. Михайлова Н. Где зимуют лягушки и что они делают зимой? Как лягушки готовятся к зиме? [Электронный ресурс]. Рэжым доступу : <http://fb.ru/article/135385/gde-zimuyut-lyagushki-i-chto-oni-delayut-zimoy-kak-lyagushki-gotovyatsya-k-zime>. Дата доступу : 08.01.2019.

8. Малюскі, п'яўкі і жабы [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу : <http://www.gorybalka.com/by/moluski3.html>. Дата доступу : 08.02.2019.

Давыдава А. У. (Мінск)

Мадэляванне сімвалічнай прасторы

ў дыярышы Гальяша Пельгрымоўскага

«Пасольства да вялікага князя Маскоўскага» (1601–1604 гг.)

Аналіз рознага тыпу топасаў, адлюстраваных у творах, прыналежных да «літаратуры месца» (literature of the place), а таксама аналіз тапаграфій і тэкставых апісанняў прасторы ў літаратурных творах мае працяглую традыцыю. Мэта даследавання палягала, па-першае, на выяўленні пісьменніцкіх стратэгий, з дапамогай якіх Гальяш Пельгрымоўскі ў сваіх польскамоўных творах канструюе і інтэрпрэтуе палітычную карту і тапаграфічную выяву таго часу (пачатак XVII ст.), і, па-другое, на ўсталяванні сімвалічных маркёраў, звязаных з ментальнай картаграфіяй, якія аўтар выкарыстоўвае ў сваіх творах.

Адказаць на вышэйзгаданыя пытанні можа дапамагчы прасторавы аналіз (spatial analysis) літаратурных твораў Г. Пельгрымоўскага. Прасторавы аналіз пашырае разуменне таго, якім чынам літаратура злучана з працэсам кагнітыўнай картаграфіі, і дапамагае лепей зразумець палітычную сутнасць працэсу ўяўлення прасторы (imagining spaces) і фарміравання калектыўных ідэнтычнасцяў, асвятляючы шляхі, з дапамогай якіх прастора «пішацца і чытаецца» рознымі групамі і індывідуумамі [5, с. 86].

Палітычныя стасункі паміж Маскоўскай дзяржавай і Рэччу Паспалітай абодвух народаў у пачатку XVII ст. былі вельмі

напружанымі. На Генеральным Вальным Сойме ў Варшаве (1600) была прынята пастанова пра накіраванне дыпламатычнага пасольства Льва Сапегі ў Маскву да Барыса Гадунова. Мэтай перамоваў былі «wieczna przyjaźń i pokój z Moskwą» [4, с. 37]. Г. Пельгрымоўскі, дзяржаўны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага, быў удзельнікам дыпламатычнай місіі Льва Сапегі у якасці сакратара (1600–1601). Вынікам яго удзелу ў дыпламатычнай місіі сталі тры сачыненні (аўтарства Пельгрымоўскага бяспрэчна ў дачыненні да першых двух):

- празаічны дыярыуш;
- вершаваны дыярыуш (створаны аўтарам незадоўга да смерці (1603–1604 гг.) на падставе празаічнага дыярыуша);
- рукапіс невялікага дыялогу пад назвай «Rozmowa jednego Polaka z Moskwą na zamku Moskiewskim anno 1601».

Ні адно з гэтых сачыненняў не было надрукавана пры жыцці Пельгрымоўскага, аднак вершаваны дыярыуш, хутчэй за ўсё, рыхтаваўся да друку. Пра гэта сведчыць наяўнасць дэдыкацыі да Льва Сапегі і верша да Заіла. Атрыбутаваць Г. Пельгрымоўскаму дыялог «Rozmowa jednego Polaka z Moskwą na zamku Moskiewskim anno 1601» прапанаваў беларускі даследчык У. М. Казбярук. Аўтарства падаецца праўдападобным з прычыны змястоўнага супадзення тэкста з вершаваным «Пасольствам», аднак нельга выключыць, што твор можа належаць Яну Бжастоўскаму, які таксама ўдзельнічаў у пасольстве ў Маскву [4, с. 17].

Звычайна менавіта тэксты пра ваенныя паходы ці падарожжы змяшчаюць вялікую колькасць прасторавых арыенціраў, якія паказваюць напружанасць стасункаў паміж «сваімі» і «чужымі». Такія сімвалічныя тапаграфіі з'яўляюцца тым больш цікавымі, чым больш прэтэнзій адзін да аднаго ў канфліктуючых бакоў. На пачатку XVII ст. палітычныя межы і ментальныя карты былі значна менш стабільныя, чым у наш час. Так, Пельгрымоўскі яшчэ ў празаічнай дэдыкацыі да Льва Сапегі акрэслівае пэўную тэрыторыю, якая была адной з найбольш спрэчных паміж дзвюма дзяржавамі, і адразу акрэслівае «сваіх» і «чужых» праз апісанне стаўлення да страты пэўнай тэрыторыі «сваіх» і радасці «чужых»: «Nie bez wielkiego żalu serce cnotliwe, widząc niemal na 200 mil państw od Wielkiego Księstwa oderwanych, wspominać musi. Nieprzyjacieli cieszy się z tego. Jemu Nowogród Wielki, Łuki Wielkie, Psków, Księstwo Siewierskie, Możejask, Wiaźma, Dorohobuż, Smoleńsk, zdradą wszytki wzięte, hołdują. Nam się serce pada, co to wiemy, widzimy i z przodków naszych prawa na to mamy» [4, с. 30].

Для абгрунтавання права на пэўныя тэрыторыі Пельгрымоўскі выкарыстоўвае адзін з самых папулярных спосабаў легітымацыі ўлады:

зварот да культурнай памяці. Пельгрымоўскі звяртаецца да часоў праўлення Альгерда, вялікага князя літоўскага (1345–1377), а дакладней да падзей Літоўска-Маскоўскай вайны (1368–1372), калі: «*wielkie zacne książę Olgerd kopiją o zamek moskiewski skruszył, 18 mil od Moskwy, z jedne strony po Możajsk, z drugą strone, po Uhre, granice, z Litwą założył*» [4, с. 29].

Паступова аўтар пераходзіць да больш блізкіх да яго часоў праўлення караля Стэфана Баторыя: «*potem król Stefan od Iwana Wasylewicza <...> inflancką ziemię rekuperował, Połock, Wielkie Łuki, Nowel, Zawołocze, Ostrów, Chełm, Jezierzyszczce, Uświat, Sokół, Krasne, Sitno i innych zamków i państw niemalo*» [4, с. 29].

Абмеркаванні ўдзельнікамі пасольства і маскоўскімі баярамі тэрытарыяльных прэтэнзій дзвюх дзяржаў далей сустракаюцца праз увесь тэкст вершаванага дыярыуша. Так, згадка пра Інфлянты, якія былі ў той час адной з набольш спрэчных тэрыторый, з'яўляецца ў творы, напрыклад, у прамове канцлера Льва Сапегі. Пельгрымоўскі ўкладае ў словы канцлера такога ж тыпу зварот да мінуўшчыны для абгрунтавання права на спрэчныя землі, які і сам раней выкарыстоўваў у дэдыкацыі да Льва Сапегі. Аўтар акцэнтуюе ўвагу на пераемнасці ўлады на Інфлянты, якая паходзіць ад рымскіх цэзараў: «*“Do Iflantów moskiewski, tak jako świat stoi, / Nie miał prawa i próżno tym się chlubi, stroi. / Z wieku rzymscy cesarze Iflanty władzieli / I prawo papieżowie rzymscy do nich mieli, / Od których gdy im taką drogę ukazano / I potrzebę też tego słuszną być widziano, / Królom polskim do Litwy przysięgą oddali / I odtychmiast w poddaństwie ich wiecznym zostały. / Chorągwie swe, pieczęci, klucze do obrony / Onym do rąk oddali, krom wszelkiej ochrony, / Na co listy i prawa od cesarzów mamy, / Przy nich mocno stojemy, z niemi przestawamy”*» [4, с. 104].

Культурны ландшафт Вялікага Княства Літоўскага можа разглядацца як «сімвалічная прастора» (Э. Касірэс). Сімвалічная прастора, якая з'яўляецца вынікам адчування і дзейнасці прадукцэнтаў культуры, спосабам рэпрэзентацыі рэчаіснасці праз мастацкія вобразы, можа прадукваць розныя значэнні праз працэсы чытання і інтэрпрэтацыі [2]. Сімвалізацыя можа разглядацца як адзін з найбольш значных фактараў, якія размяжоўваюць прастору на асобныя «месцы» са сваім імем, ідэнтычнасцю і стаўленнем да пэўных каштоўнасцей і значэнняў [3].

У вершаваным дыярыушы Пельгрымоўскі спрабуе крытыкаваць і паказвае ў негатыўным святле некаторыя складнікі культурнай прасторы Маскоўскай дзяржавы. Яго крытыка тычыцца розных з'яў, напрыклад, такіх як звычаі, рэлігія, адносіны да іншаземцаў і нават

агульны цывілізацыйны ўзровень культуры, які аўтар ацэньвае з пункту бачання стандартаў «лацінскага свету».

Рэлігія з'яўляецца адной з найбольш магутных сістэм аднаўлення і перадачы істотных індывідуальных і культурных успамінаў. Сцвярджаючы права на Інфлянты, удзельнікі пасольства актуалізуюць канфесійную прыналежнасць жыхароў спрэчнай тэрыторыі, каб даказаць спрадвечнасць сваіх тэрытарыяльных прэтэнзій: «*“Nim Ruś jeszcze do wiary chrześcijańskiej przyszła, / Katolicka do Iflant sądem Bożym wyszła, / Jako świadczą fundusze i nadania różne / Arcybiskupstw i biskupstw, kantoryje możne, / Przywileja tej ziemi nadane papieskie / I cesarskie, i inne fundacyje rzeskie”*» [4, с. 120].

Невялікі дыялог «Rozmowa jednego Polaka z Moskwą na zamku Moskiewskim anno 1601», які атрыбуецца Пельгрымоўскаму, прысвечаны, як і вершаваны дыярыуш, перамовам паслоў Рэчы Паспалітай з маскоўскімі баярамі. У дыялогу размова вядзецца паміж палякам і маскалём і кранае самыя разнастайныя тэмы. Адной з такіх тэм з'яўляецца самавызначэнне паводле канфесійнай прыналежнасці, на гэтым палягае адна з магчымасцяў адрозніць «сваіх» ад «чужых»: **Mos.** Umieiesz li chrisi się, bo to znak wiernoho. / **Pol.** W ymie otca u syna u Ducha Swietoho, / **Mos.** Bohorodicoiu l zowiesz ty mater Christowu? / **Pol.** Ale pak. / **Mos.** A iesli tak, pytaiuż tie znowu, / Mnogo palcow składaiesz krest znamieniuicy? / **Pol.** Trzy palce, bo tak zdawna zwyczaj święty uczy. / <...> / **Mos.** Nie po bozo dilaiesz że zlewa naprawo / perenosisz rukoju, posłuszay łaskawo: / <...> / **Pol.** Mnogo przyczyn iest u nas że nie po waszomu / chrest kładiemy na sobie ku koncu słusznemu» [1, с. 49].

Мэтам стварэння сімвалічнага ландшафта службыць таксама моўная стылізацыя, якая яўна назіраецца ў рэпліках маскала. Яшчэ аднім маркёрам, важным элементам самавызначэння, прыналежнасці да культурнай прасторы Рэчы Паспалітай абодвух народаў была адукацыя. Пельгрымоўскі параўноўвае прагнасць да навук у Рэчы Паспалітай і абыякавасць маскоўскіх улад да навукі і асветы, адзначаючы адсутнасць школ і друкаваных кніг у Маскоўскім княстве: «*Co królów i monarchów przedniejsza ozdoba, / Gdy się im rozum, dowcip, nauka podoba. / A wy co, mili Moskwa? Gdzie swój rozum macie, / Żeście to zarzucili i oto niedbacie? / Tatarskie obyczaje, ich pogańskie sprawy: / To wasz rozum i mądrość i wasze zabawy. / Gdy o szkołach mawiają i o nich słychacie, / Ledwo nie za truczne, za powietrze macie*» [4, с. 152–153].

Пабудаваньне сістэмы параўнання культурнага ландшафту Маскоўскай дзяржавы і Рэчы Паспалітай абодвух народаў у антымаскоўскіх выпадках Пельгрымоўскаму дапамагае класічная адукацыя. Эрудыцыя аўтара выразна праяўляецца праз маніфестацыю

ўласных ведаў, што было характэрна для творчага пазіцыянавання пісьменніка-пратэстанта, які атрымаў адукацыю ў кальвінісцкай школе. Пэўную культурную прастору дапамагае ствараць набор тэкстаў, якія існуюць доўгі час і вызначаюць доўгатэрміновую памяць культуры сваёй да яе прыналежнасцю. Такія тэксты змяшчаюць пэўныя інварыянты сэнсаў, якія могуць актуалізавацца ў кантэксце розных эпох. Для Пельгрымоўскага такімі тэкстамі былі Біблія і творы антычных аўтараў, праз якія аўтар звяртаўся да старажытнай гісторыі і літаратуры.

Так, напрыклад, у дэдыкацыі да Льва Сапегі і ў тэксце дыярыуша сустракаюцца цытаты з Бібліі і твораў антычных аўтараў, алузіі на біблейскія сюжэты:

1) «Rozumie kniaź wielki imperium sibi non divinitus collocatum esse, inmemor dicti: Quid habes, o homo, quod non accepisti?» [4, с. 32]. Выраз «quid habes, o homo, quod non accepisti?» сустракаецца ў першым Пасланні Апостала Паўла да карыньян (Параўн.: 1 Кор 4, 7);

2) «Z faraonem też jako w Egipcie się stało, / Gdy mu się z Abraamem rokować dostało, / By czasu nieszczęsnego, gdy na krześcijany / Dopuści Pan Bóg za grzech okrutne pogany, / Ratować ich sodomskim, jako ku pomocy / Pięciu królów Abraham zabił jednej nocy [4, с. 38] (Гл.: Быт. 14);

3) «Tak też suavis est labor praeteritorum memoria et gloria nostra testimonium conscientiae nostrae» [4, с. 34]. (Параўн.: Cic. De fin. II, 105, 8–10).

Аўтарская інтэнцыя Гальяша Пельгрымоўскага была накіравана на захаванне істотных складнікаў памяці поля літаратурнай вытворчасці Рэчы Паспалітай абодвух народаў на пачатку XVII ст. Асноўнай аўтарскай стратэгіяй, якую выкарыстоўвае Гальяш Пельгрымоўскі для канструявання палітычнай карты таго часу, з'яўляецца зварот пісьменніка да культурнай памяці. Асабліва яскрава праяўляецца вышэйзгаданая стратэгія ў дачыненні да абгрунтавання і легітымацыі ўлады Рэчы Паспалітай на спрэчныя тэрыторыі. Яшчэ адной аўтарскай стратэгіяй, дапамагаючай Пельгрымоўскаму інтэпрэтаваць тапаграфічную выяву таго часу, з'яўляецца акцэнт на пераемнасці ўлады (паходжанне ад рымскіх цэзараў).

Праз уласную творчую індывідуальнасць Гальяш Пельгрымоўскі найбольш пераканаўча праяўляе свае погляды і адукаванасць. Сканструяваць сістэму параўнання культурнага ландшафту Маскоўскай дзяржавы і Рэчы Паспалітай абодвух народаў аўтару дапамагаюць такія сімвалічныя маркёры, як рэлігія і адукацыя.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Казбярук У. Мастацкі дакумент сярэднявечча // Спадчына. Мінск, 1992. №4. С. 36–53.

2. Harvey D. Space as a key word [Electronic resource] // Mode of access : <http://frontdeskapparatus.com/files/harvey2004.pdf>. Date of access : 28.04.2019.

3. Monnet J. The symbolism of place : a geography of relationships between space, power and identity [Electronic resource] // Mode of access : <https://journals.openedition.org/cybergeogeo/24747?lang=en>. Date of access : 28.04.2019.

4. Pielgrzymowski E. Poselstwo i krótkie spisanie rozprawy z Moskwą. Poselstwo do Zygmunta Trzeciego; oprac. R. Krzywy. Warszawa : Wydawnictwo Neriton, 2010. 454 s.

5. Podpora A. Spatial Turn in Literary Research, Analysis and Reading Practices : Perspectives and Limitations // Topos. Vilnius : ENU, 2011. № 1. С. 81–90.

Давыденко Д. К. (Минск)

Своеобразие гендерной рецепции рассказа Юдит Герман «Соня»

Знаменитые слова В. Я. Брюсова «передать создание поэта с одного языка на другой – невозможно; но невозможно и отказаться от этой мечты» [1] верны не только для поэтических произведений, но и для прозы. При переводе с одного языка на другой что-то неизбежно теряется, будь то форма или смысл, но одновременно с этим привносится и что-то новое. В переводе обязательно присутствует и сам переводчик, иначе результат был бы слишком механизирован, буквален. Этот факт, однако, говорит о неизбежных отклонениях от оригинального текста. Чтобы избежать ошибок и искажений, переводчик должен не только верно понимать смысл художественного произведения, но и осознавать контекст, в котором оно создавалось, в том числе и некоторые факторы, касающиеся самого автора. При этом все больше и больше исследователей обращают внимание на роль гендерного фактора в процессе перевода.

В своем исследовании мы хотели бы обратиться к искажениям оригинала и неточностям перевода, которые можно попытаться объяснить влиянием гендерного фактора. Небольшой объем работы не позволяет охватить все аспекты перевода, поэтому мы опустим его синтаксические, морфологические и фонологические составляющие и сосредоточим внимание на семиотическом и лексическом уровнях.

Объектом исследования является рассказ современной немецкой писательницы Юдит Герман (Judith Hermann) «Соня» («Sonja»), который входит в первый сборник ее рассказов «Sommerhaus, später», а также его переводы, выполненные Александром Мильштейном и Натальей Скакун. Рассказ повествует о маленьком эпизоде из жизни художника, связанном с появлением в нем Сони – по словам Юдит Герман, женщины типа, «характерного для конца уходящего столетия» [5].

Особенности текста, которые могут быть связаны с гендером автора и переводчика, представлены в таблице, приведенной в конце статьи.